

Q.E.D. Quod Erat Demonstrandum.

“I believe in intuition and inspiration (...). Imagination is more important than knowledge. For knowledge is limited, whereas imagination embraces the entire world, stimulating progress, giving birth to evolution. It is, strictly speaking, a real factor in scientific research.”

— Albert Einstein - 1931

Het werk van Peter van der Heijden ('s Hertogenbosch, 1950) is moeilijk in één woord of definitie te vatten en kenmerkt zich door een grote diversiteit aan materialen, stijlen en toepassingen. Hij staat bekend om zijn experimentele en multidisciplinaire benadering en maakt onder andere collages, mixed media, installaties, projecties en kunstwerken voor de publieke ruimte. Een 130-tal autonome werken zijn in de tentoonstelling Q.E.D. in de galerie bij Piet Hein Eek te zien.

Het meeste werk dat Van der Heijden maakt vindt zijn oorsprong in een fascinatie voor natuurlijke en natuurkundige processen, geologie en geschiedenis, waarbij vooral de geologische en evolutionaire krachten die traag beeldhouwen aan de aarde, het landschap en zijn bewoners zijn interesse hebben. Achter deze fascinatie gaat een wijsheid schuil die tot uiting komt in de omvangrijke verzamelingen die hij gedurende meer dan 40 jaar heeft aangelegd. Deze verzamelingen zijn bijna net zo divers en uiteenlopend als de objecten die hij maakt en de technieken die hij toepast en reiken tot voorbij het voor het menselijk oog waarneembare. Zo heeft Van der Heijden naast stenen, fossielen, boeken en prenten ook een omvangrijke collectie scans aangelegd van zelf gecultiveerde micro-organismen, algen, schimmels en kristallen – alle elementen die aan de basis liggen van de geologische en evolutionaire krachten die hij in zijn kunst tracht te beschrijven en herschikken.

Deze zoektocht in de wereld van het kleine en nietige, een zoektocht naar alles dat zich ‘onder het oppervlak’ manifesteert, is interessant. Immers, een onbekende wereld openbaart zich en schaal speelt geen rol. Van der Heijden laat ons de schoonheid van het detail zien en blaast muggenlarven op tot het formaat van ruimteschepen of maakt een scan van een plas water waarin een bruistablet oplost, waardoor er een ‘kernreactie’ plaatsvindt, of hij vergroot schimmels en kristallen uit, waardoor de schoonheid ervan zich openbaart – een schoonheid waar wij in het dagelijks leven eigenlijk continu aan voorbij gaan. De wereld die hij bestudeert biedt eindeloos veel mogelijkheden om te experimenteren. Hij beschikt over een schier onuitputtelijke bron van inspiratie, waarin hij chemische reacties en biologische groeiprocessen in de vorm van kweken en micro-organismen weet te integreren in één geheel. Van der Heijden gaat in zijn atelier te werk als een alchemist, continu op zoek naar nieuwe materie, processen en interacties die de beschouwer stof tot nadenken geeft.

Eenmaal gefascineerd door een wereld op micro-formaat is het eigenlijk heel erg vanzelfsprekend dat van de mens in de kunst die Van der Heijden maakt ieder spoor ontbreekt. Hoewel: voor de aandachtige beschouwer komt hij soms in archetypen of in zeer geabstraheerde vormen terug.

Na een lange figuratieve beeldtraditie, waarin de mens centraal heeft gestaan, is gedurende de Wetenschappelijke Revolutie en de Verlichting steeds meer de nadruk komen te liggen op het nauwkeurig documenteren van de onzichtbare wereld. Waar vanaf de Renaissance de

menselijke figuur als studieobject haar volle wasdom en hiermee ook een staat van perfectie bereikte, werden in de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw grote stappen gezet om juist de onzichtbare wereld te onderzoeken en minutieus vast te leggen. Hierbij kwam men steeds meer te weten over de bouwstenen die hebben bijgedragen aan de vorming van de aarde. Hier komt tevens Van der Heijdens fascinatie voor Charles Darwin duidelijk naar voren. Darwin was één van de eersten die trage evolutionaire processen succesvol kon bewijzen en die zijn hele leven heeft gewijd aan de bestudering van de traag werkende krachten die hebben bijgedragen aan de wereld van nu.

Juist de onvoorspelbaarheid, grilligheid en imperfectie van de onzichtbare wereld wekt Van der Heijdens interesse, en door waar te nemen valt er nieuwe schoonheid te ontdekken. Bijvoorbeeld de schoonheid van een natte zwerfkei na een regenbui, waarin je met een loep de kristallen en herkomst kan determineren. Een zwerfkei is een tastbaar document waarin een enorme geschiedenis van geologische krachten schuil gaat.

Dit geldt ook voor kathedralen. De eerste grote kathedralen verschenen in de elfde eeuw en werden opgebouwd uit natuurstenen blokken – meestal mergel of kalksteen. Deze blokken kwamen uit grote mijnen verspreid door Europa. Eén van de meest imposante bouwwerken van Europa is hierdoor niet boven, maar juist onder de grond ontstaan. Dit is het enorm uitgestrekte gangennetwerk in Zuid-Limburg. Dus: door het bouwen met mergelblokken verdubbelt de ruimte – zowel boven als onder de grond.

Om deze gedachte te visualiseren legt Van der Heijden dit uit aan de hand van zijn werken met mijnen- en kathedralenfractals. Een fractal is een meetkundige figuur, waarin eenzelfde motief zich op steeds kleinere schaal herhaalt. Het is eigenlijk niets anders dan een simpele formule, die door deze herhaling de meest interessante vormen kan aannemen. Van veraf lijkt het alsof er een nieuw organisme is ontstaan.¹

Wie een kathedraal binnenstapt, realiseert zich meestal niet dat de afzonderlijke bouwstenen van deze kathedraal weer opgebouwd zijn uit miljarden fossiele micro-organismen die miljoenen jaren geleden aan onze subtropische oerstranden voorkwamen. In *Kunstformen der Natur* (1899-1904) heeft de Duitse bioloog Ernst Haeckel een nauwkeurige studie gemaakt van deze organismen, voorzien van een honderdtal litho's waarin de organismen – onder andere radiolariën en diatomeeën – minutieus zijn uitgewerkt. Uitvergroot hebben zij, aldus Van der Heijden, een sterke gelijkenis met minaretten, moskeeën en kruisribgewelven van kathedralen.

Van der Heijden heeft ooit geprobeerd een rekensom te maken van het aantal beestjes dat verwerkt is in de St. Janskathedraal, maar dit bleek onbegonnen werk.

Een ander gebouw waardoor Van der Heijden gefascineerd is, is de Eiffeltoren. Door de transparante bouw in ribben heeft het gebouw iets weg van de bouw van de organismen die hierboven al de revue zijn gepasseerd. Van der Heijden vindt de Eiffeltoren een van de meest intrigerende gebouwen in de openbare ruimte. Bouwwerken als deze bevinden zich op de grens tussen kunst en functionaliteit. Waar kathedralen nog een duidelijke rol vervulden in de samenleving, is de Eiffeltoren alleen en vooral een symbool voor technologische vooruitgang

---

¹ M. van der Jagt, *Het gedachtenmuseum van... Peter van der Heijden* (Amsterdam, 1998), pp. 3-4

– een avant-gardistisch icoon voor de Westerse cultuur en een product uit een tijd waarin een onaangetast geloof in de toekomst bestond. De wereld was maakbaar: ‘voorsprong door technologische ontwikkeling’. Hierbij komt nog eens dat het gebouw in amper twee jaar tijd is gebouwd – een ongekeerde logistieke prestatie.

In zijn montage ‘En ordre de combat’ (2012) laat Van der Heijden de Eiffeltoren concurreren met het reuzenrad dat een tijd lang samen met de Eiffeltoren de skyline van Parijs bepaalde. De montage bestaat uit een stapeling van oude ansichtkaarten, waardoor niet alleen het belang van beide bouwwerken wordt benadrukt, maar ook de veelheid aan aandacht die sinds de bouw ervan eraan is gegeven. De verschillende aanzichten van de skeletbouw – die corresponderen met de hierboven beschreven gotische kathedralen – maken de constructie leesbaar. Daarnaast speelt ook de wedstrijd tussen de vormen van de twee monumentale objecten die bepalend waren voor het Parijse stadsgezicht: spits versus rond.

In dit werk komt ook zijn verzameldrang tot uiting. Alleen al van de Eiffeltoren bezit hij meer dan 300 ansichtkaarten van vóór 1945, waarbij de toren exact in het midden staat. Het maken van werk op basis van verzamelingen is door de herhaling heel inzichtelijk. Iedereen begrijpt het. Individuele onbetekenende beelden krijgen hierdoor gestalte – er ontstaat een patroon.

Een ander voorbeeld van deze verzamelwerken is het veertien meter lange werk ‘Rheinlauf’ (2008-2016). Eén Rijnleporello, een uitvouwbare kaart van het stroomgebied van de Rijn, is slechts een historisch document, maar door een chronologische verzameling te laten zien over een periode van bijna 200 jaar ontstaat er een interessant patroon van de ontwikkeling van steden langs de Rijn, de bouw van bruggen over de rivier en de destructieve gevolgen van twee wereldoorlogen. Het samenstel van circa 90 leporello’s laat beweging door de tijd zien – de dynamiek van de ontwikkelingen door toedoen van menselijk handelen gedurende een periode van ruim twee eeuwen. De verschillen in en de ontwikkeling van druktechniek en de grafische vormgeving van deze toeristische vouwkaarten is een smakelijke tweede dimensie in het werk.

Het tijdsaspect komt ook terug in ‘The world’s most tormented book’ (2012), een McNally-atlas uit 1884 uit Noord-Amerika, ernstig aangetast door decennialang intensief gebruik. Het is een werk dat een (gebruiks)geschiedenis laat zien, zonder dat de kunstenaar hier iets aan toe wilde voegen. Zelfs de titel ervan heeft Van der Heijden letterlijk overgenomen van de verkoper op eBay.

De ontwikkelingen die hierboven beschreven worden zijn eigenlijk allemaal van relatief korte duur: de bouw van een kathedraal neemt hoogstens een paar eeuwen in beslag, de Rijnleporello’s bieden een gedetailleerd inzicht in de geschiedenis van het Rijntoerisme gedurende twee eeuwen, de gemolesteerde atlas toont sporen van decennialang intensief gebruik, de bouw van de Eiffeltoren en het reuzenrad namen enkele jaren in beslag, de wereld onder het oppervlak is aan continue verandering onderhevig en scheikundige processen kunnen worden voltrokken in slechts luttele seconden.

Geologische en evolutionaire processen daarentegen nemen vele miljoenen jaren in beslag. Juist deze krachten hebben ook Van der Heijdens aandacht. Op zijn vele reizen gaat hij op

zoek naar bewijzen van deze wereld, eveneens grotendeels onttrokken aan het menselijk oog, in de vorm van gesteenten-formaties, mineralen en fossielen – documenten van een verstilde eeuwigheid.

De gelaagdheid van de aarde heeft Van der Heijden weergegeven in een tweetal kunstwerken “i’ Prehistoric version’ (1981) en ‘Geo-logical’ (1982), waarin hij het mensbeeld abstraheert tot de letter ‘i’ en een stapeling van drie rechthoeken. Hierin zijn de elementaire vormen van een man en vrouw te ontwaren, opgebouwd uit kleine plankjes sloophout die de gelaagdheid van de aarde symboliseren. Het werk zou in deze hoedanigheid zowel naar de ontstaansgeschiedenis van de aarde als een continu proces van de inwerking van de elementen op het aardoppervlak, als naar de schepping van de mens vanuit deze materie kunnen verwijzen. Van der Heijden ziet in de letter i een “monumentaal symbool als simpelste mensbeeld, (...) een lichaam met een hoofd erop.”² Ook de mens is ontstaan uit deze traag werkende geologische en evolutionaire krachten. Het sloophout waaruit de collage is opgebouwd laat ook weer een geschiedenis op zich zien. Door inwerking van menselijke krachten is het hout geleidelijk verweerd – wat het beeld nog eens extra versterkt. Immers achter iedere aardlaag gaat een geheel eigen geschiedenis schuil. De individuele plankjes zijn zo al landschappen op zich waar eigenlijk niets meer aan toegevoegd hoeft te worden.

Het meest beschadigde boek, een collage van sloophout of een enorme uitvergroting van micro-organismen of mineralen, het gaat om de schoonheid en betekenis van de dingen zoals zij zijn. Juist de gelaagdheid en de verrassende structuren die ontstaan uit het samenvoegen van objecten, vormen of stoffen en de (chemische) reacties die hieruit voortkomen, zijn voor Van der Heijden de drijfveer achter het vinden van steeds nieuwe composities en kunstvormen. Eerder al is het woord alchemist genoemd – iemand die door eindeloos samenvoegen van uiteenlopende stoffen goud probeert te maken. In zekere zin doet Van der Heijden dit ook en in dit opzicht is hij bijna een materiekunstenaar die zoekt naar zowel wetmatigheden als grilligheden in de natuur om hiermee te komen tot bijzondere en fascinerende composities, zowel ruimtelijk als op het platte vlak. De schoonheid zit hem vooral in het detail. En door details samen te voegen ontstaat er weer een nieuwe schoonheid.

Aan het einde van deze beschouwing, die meer een zoektocht is geworden naar de gedachtes die ten grondslag liggen aan het werk van Peter van der Heijden, is eigenlijk één wezenlijk aspect van deze tentoonstelling – de titel – nog niet aan bod gekomen.

Q.E.D. – Quod Erat Demonstrandum – betekent letterlijk: hetgeen bewezen moest worden. Q.E.D. plaats je onder aan een stereometrische opgave als het bewijs geleverd is. Veel van Van der Heijdens werken zijn zo getiteld of grijpen hierop terug. Hierin toont hij werelden die elkaar treffen. Door Q.E.D. te gebruiken bewijst hij met het werk een onbekende stelling.

Q.E.D. herbergt zodoende ook een onzekere factor en houdt hiermee bovendien verband met het leven in zijn algemeenheid, waarbij onvoorspelbaarheid en interactie van de elementen een continuüm zijn. Het laat dus alle opties voor interpretatie open, en nodigt de beschouwer uit om zelf naar betekenis in het werk te zoeken.

---

² H. van der Louw, ‘De vondsten van Peter van der Heyden’, in: *Kunstbeeld* (1982), z.p.

Niets ligt vast en de veranderlijkheid en diversiteit van de werelden die hij vangt in zijn werken worden hierdoor extra benadrukt. Ook titels uit voorgaande exposities verwijzen naar deze onzekerheid. ‘Hearsay’ betekent bijvoorbeeld letterlijk: van horen zeggen – een titel die een hoog gehalte subjectiviteit uitstraalt. Immers, het bewijs dat hetgeen gezegd is ook waar is, moet nog geleverd worden.

Q.E.D. heeft in de Engelstalige landen ook een ludieke bijbetekenis gekregen – *Quite Easily Done*. ‘Als je het maakproces eenmaal doorhebt is het eigenlijk helemaal niet zo moeilijk als dat het lijkt’, aldus Van der Heijden. Vanaf de beginjaren ’80 werkte hij met zelfgebouwde repro-camera’s in zijn donkere kamer en kon hij zo processen en composities vastleggen en verwerken. Bij het maken van veel van de huidige werken gebruikt hij een flatbed-scanner of dia-scanner, vaak ook als microscoop, voor het vastleggen van de verschillende organismen en groeiprocessen. Hij print zijn werken op een geavanceerde pigmentprinter en heeft zo al het werk in eigen hand. Desalniettemin is hier wel decennialang *research and development* aan vooraf gegaan. Dit is zeker terug te zien in het zeer diverse oeuvre van Peter van der Heijden, dat een tijdspanne van ruim 40 jaar overbrugt.

Terugkomend op het bovenstaande citaat van Albert Einstein, een van de belangrijkste wetenschappers van de twintigste eeuw, vertoont dit grote gelijkenissen met de benaderingswijze van Van der Heijden. Verbeeldingskracht is vaak belangrijker dan wetenschap. Het werk laat zien dat de mogelijkheden eindeloos zijn en dat juist het combineren van allerhande elementen uit de zichtbare en de onzichtbare wereld verrassende resultaten oplevert. Van der Heijden creëert nieuwe werelden met nieuwe dimensies, waarbij mensen eigenlijk niet meer weten waar ze naar kijken.

Zijn werkwijze is uniek. Ambacht, wetenschap en creativiteit worden op een hele eigen manier met elkaar verbonden en verweven. In het werk van Van der Heijden kunnen verschillende werelden door elkaar bestaan. Het is aan de beschouwer om deze werelden zelf te onderzoeken en te interpreteren.

Pim Hoff

Geraadpleegde bronnen / Consulted sources

| Sijmons, D., Opening speech ‘Constellaties’ (Haarlem, 22-04-2012)
Diverse gesprekken, e-mail conversaties en interviews met Peter van der Heijden die hebben plaatsgevonden tussen maart en mei 2016.
Several conversations, e-mail consultations and interviews with Peter van der Heijden that took place between March and May 2016.

| Bibliografie / Bibliography

Einstein, E., *On cosmic religion and other opinions & aphorisms* (Mineola, New York, 2015)p.66

Heijden, P. van der (e.a.), *Epifyten. De klassieke hortus als voedingsbodem voor hedendaagse kunst!* (Amsterdam, 2004)

Heijden, P. van der, *Hearsay* (Amsterdam, 2015)

Heijden, P. van der (ed.), IDIDIT MY HOME (Amsterdam, 2009)

Artikelen / Articles

Gessel, M. van, 'Kunstenaar Peter van der Heijden', in: *Residence*, 2 (2002), pp. 46-47

Jagt, M. van der, 'Het gedachtenmuseum van... Peter van der Heijden' (Amsterdam, 1998), pp. 3-4

Louw, H. van der, 'De vondsten van Peter van der Heyden', in: *Kunstbeeld* (1982), z.p.

Schaik, J. van, 'De dans van het kokerjuffertje', in: *Dagblad van het Noorden* (11-05-2009), z.p.

Staatjes, A., 'Er verandert eigenlijk niets. Peter van der Heijden: van doka naar digitaal', in: *KM61* (2007), pp. 34-36

Stork, G., 'Waarneming, schijn & werkelijkheid' (augustus 1993), z.p.

Websites

www.petervanderheijden.nl